

MĂRTURII PRIVIND ETNOGRAFIA ȘI FOLCLORUL
ROMÂNESC ÎN FONDUL PERSONAL
"ANA VOILEANU-NICOARĂ"

MARIANA MARIAN

Arhivele Statului Cluj-Napoca

Ana Voileanu-Nicoară (1890-1975) a fost cea mai mare pianistă româncă, cu studii înalte la Viena și Berlin, ajungând să fie socotită de critica de specialitate, drept una din cele mai strălucite interprete a muzicii lui Bach și Brahms, din întreaga Europă. Și-a desfășurat activitatea la Sibiu, apoi la Cluj, în calitate de pianistă, profesoară de pian și critic muzical.¹

Documentele pianistei clujene, păstrate la Arhivele Statului Cluj-Napoca sub formă de manuscris, scris în 1970, reînvie chipuri și amintiri din viața social-culturală a Brașovului, Sibiului, Clujului, Vienei, fiind totodată o mărturie a prețuirii etnografiei și folclorului românesc de la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea.

Cele dintâi amintiri ale pianistei se referă la satul românesc, un adevărat rezervor curat și fără prihană al tuturor energiilor naționale, depozitarul aptitudinilor și virtuților poporului român.

În anul 1897, copil fiind, Ana Voileanu cunoaște satul Rășinari, cu toate elementele specifice vieții țărănești: "case înalte albe sau albastre, cu ferestre către uliță", "două încăperi de dormit"; "odaia bună pentru oaspeți", "măsărița țesută acasă", bucătăria, cămara, foișorul, șura, grajdul vitelor, "care albe cu roți ferecate". În Rășinari, p una din ulițele lăturalnice, numită Ulița Plopilei, ce urcă pe un piept de deal, se află casa cu nr. 778, în care s-a născut Octavian Goga, ce va deveni prietenul din copilărie al Anei Voileanu. În sat, curțile erau largi, curate, cu oleandri albi sau roșii în ciubețe mari, "cu nucii cu frunza frumoasă, mirosind atât de bine când o strângi între degete".¹

Imaginea unui sat românesc revine în 1912, când pianista, împreună cu familia Goga, va face o excursie la Păltiniș: acolo "totul era românesc: casele albe cu poarta de zid, biserica înaltă albă, școala arătoasă cu etaj, moara cu vuietul apei, joagărul, puia, grădinile, tăpșanul verde cu ochiul boului, crăițele purpurii, cicoarea și cimbrisorul parfumat, tălăngile ciurdei, toaca și clopotul înserării, o doină zisă din fluier în pacea străjuită de greieri."²

Colindele auzite în copilărie au impresionat-o atât de mult pe Ana Voileanu încât, peste ani, le va pune pe note muzicale, cu mențiunea că

¹ Idem, pag. 46

sunt din 1897-1898, din Șoimuș român, județul Târnava Mică, și le știa de la tatăl său, Matei Voileanu:

“La poale de codru verde, mititel foc mi se vede
Dar la foc cine pășește? Petru cai-și potcovește
Iar maică-sa mi-l jelește și din gură așa grăiește:
Lasă-te Petre de cale, că mă las și eu de jale
Lasă-te Petre de drumuri, că mă las și eu de gânduri.”

Orice colindă se termina cu versurile:

“Colindiță cu codiță
Pune mâna pe poliță
Și ia mațe și cârnațe.”³

Un loc aparte printre documentele artistei, ocupă lucrarea scrisă de Matei Voileanu, tatăl pianistei, ce evocă activitatea desfășurată la Sibiu de către “Reuniunea română de muzică”, înființată în anul 1878, ca semn al renașterii vieții muzicale românești. Cuprinzând 69 de membrii, cu cele mai diferite profesii, corul cunoscuse o înflorire deosebită începând din 1881, când dirijorul și compozitorul Gheorghe Dima preia conducerea.

Compozitorul român a înțeles că în muzica populară zace una dintre caracteristicile cele mai de seamă ale etnicului românesc, de aceea “Cu o hărnicie de albină strângem melodii populare pe care le armonizează pentru cor.”

Îndrăgostit de calitatea superioară a muzicii populare, Gheorghe Dima a preluat pentru cor zeci de melodii populare românești dintre cele mai alese, dându-le drept de existență printre cântecele popoarelor lumii. A scos din uitare și a recreat atât de emoționantele cântece bătrânești; a cules cântece lumești din care multe sunt cântece populare, a cunoscut doinele ciobanilor și horele satelor, pricesnele liturghiilor prin care poporul își exprima bucuria, credința, tristețea, jalea.

Gheorghe Dima a armonizat măiestrit colindele, cântecele de stea, doinele și horele românești, imprimând tuturor câte ceva din sufletul său nobil.⁴

În 1881-1882 la cele trei concerte din Sibiu ale “Reuniunii de muzică”, au fost primite cu mult creațiile clasice dar mai ales cântecele populare, armonizate de Gheorghe Dima: “Hei, leliță din cel sat”, “Cucuruz cu frunza-n sus”, “Rămâi sănătoasă”.⁵ Ziarul*) “Telegraful român” nr. 145/1883 consemna: “Trebuie să știe ‘Reuniunea’ că cea mai mare parte a publicului din Sibiu mai cu plăcere ascultă cântări românești”⁶

Concertele s-au derulat cu ritmicitate, de fiecare dată prezentându-se și armonizări ale unor melodii populare: 1884-1886- “Hai în horă de-a juca”, “Fântână cu trei izvoară” iar în 1889 s-au cântat două colinde întocmite pentru cor de Gheorghe Dima: “O, ce veste minunată” și “Doamne, Isuse Cristoase”, care au pregătit sufletele credincioșilor pentru sfintele sărbători ale Nașterii Domnului.⁷

“Telegraful român” din 25 Martie 1894 relevă entuziasmul spectacolului unde s-a păstrat muzică clasică, dar și cântece populare

românești. "În timpul acesta când românismul e cuprins de un singur dor legitim: dorul triumfului cauzei românesci, concertul de sâmbătă a fost împodobit cu piese populare, cari te răpesc."⁸

Un alt ziar, "Tribuna" marca triumful concertului din 21 martie 1895- Sibiu: "Nu-i sentiment în popor, cărui în această neîntrecută horă domnul Dima să nu-i fi dat expresie." În primele două părți exprimă dragostea dulce, cu firesc și duioșie. Următoarele strofe sunt zglobii, vesele, pline, pline de avânt: "Tot așa, tot voinicește" și se continuă ajungând culmea: "Bateți totî într-o lovire" până la "Astăzi horele sunt pline", care revine la notele blânde de la început, caracteristice horelor.⁹

Ajungând la o înaltă măiestrie, "Reuniunea română de muzică" din Sibiu, condusă de Gheorghe Dima, este invitată la un concert în București fiind un nou prilej de a pune în evidență muzica românească ce avea ca suport frumusețea și bogăția folclorului românesc. Muzica populară, măiestrit armonizată, este imediat remarcată. Ziarul "Timpul" din București, nr. 116/1895, scria despre concert: "Ce mare folos ar fi pentru întreaga țară <muzica populară>!" un mare scriitor german zice: "Cântecele populare sunt cea ai bună gimnastică a patriotismului. ...Deci ce frumos ar fi ca în zilele de sărbători flăcăi și fete să cânte în biserică și ieșind ei să se înveselească cântând și întinzând hori. Un efect imens au produs corurile populare."¹⁰

De același succes s-a bucurat și spectacolul dat în Orăștie.

"Ziarul Orăștiei" consemna: "De cu dimineată mișună lumea pe străzi. Cei din jur alergau în ruptul capului după bilete de intrare. Toate hotelurile s-au umplut, că nu mai erau odăi! Au sosit, deși timpul era învrăjbit, oaspeți anume pentru concert. Seara, la ora 8, sala hotelului era așa de înghesuită de public ales și aproape curat românesc, încât căpitanul orașului a aflat de bine a opri vinderea mai departe de bilete și intrarea în sală."¹¹

Gheorghe Dima a iubit adânc și a înțeles cu duioșie sufletul poporului român. De aceea nu era eveniment național sau o împrejurare deosebită unde corul condus de Gheorghe Dima să nu ia parte. Întregul Ardeal cânta și oamenii se grăbeau să vină din cele mai îndepărtate colțuri. La concertul dat de "Reuniunea de muzică" în Alba Iulia, în 1896 și dirijat de Gheorghe Dima au venit "din Valea Mureșului, Munții Apuseni, Cămpeni, Abrud și Zlatna." Entuziasmul a fost nespus de mare. piesa a trebuit să fie repetată, căci publicul nu se scula de pe scaune și nu voia să înceteze cu aplauzele.¹²

Concertele au continuat an de an (lucrare amintită urmărind evenimentele până în anul 1905), muzica românească având ca izvor de inspirație folclorul românesc, a fost înglobată în esența ființei Transilvaniei, făcând parte integrantă din istoria sa.

Alte documente ale fondului personal "Ana Voileanu-Nicoară" sunt o mărturie a prețuirii folclorului românesc și dincolo de hotarele țării.

În anul 1911 Ana Voileanu se afla ca studentă a Conservatorului din Viena, alături de alți români. În manuscrisul său își amintește cu

emoție de acei ani când "cu toată dăruirea sufletului aparțineau studenților membrii ai societății "România Jună".

Sâmbătă seara, adunați la un local, dansau valsuri, dar mai ales hore și sârbe.

Entuziasmul era de nedescris. Pianista nota în memoriile sale: "Trebuie să te afli printre străini ca să înțelegi bucuria frenetică cu care ne împleteam brațele și săltam nesățioși în ritmul sârbelor dezlănțuite".¹³

Ana Voileanu își amintește că în luna mai, 1911, studenții români aflați la Viena au participat la sărbătoarea tradițională vieneză: concursul de trăsuri și landouri, întrecându-se în originalitate. "Colonia română s-a hotărât să ia parte, punând în evidență nota națională. Vreo câteva persoane entuziaste s-au pus pe treabă, au făcut rost - Domnul știe cum un car țărănesc, cu o pereche de boi albi... au împodobit carul cu crengi de brad, cununi de grâu, panglici tricolore, formând două rânduri dese de fete și băieți, scânteind în costumele naționale cele mai variate, cu flori în păr și pălăriute și căciulile flăcăilor, cu coșuri de flori într-o frenezie de nedescris."¹⁴

În preajma Crăciunului, în nopțile de iarnă la Viena se auzeau colindele românești, cântate de studenții români.¹⁵

Reîntoarsă în țară, Ana Voileanu, proaspătă absolventă a Academiei de Muzică din Viena, este invitată să ia parte la un turneu în calitate de solistă-pianistă și acompaniatoare. Turneul a fost organizat de Aurel P. Băruț, directorul artistic al "Societății teatrale române din Transilvania și Ungaria", finanțată de Fondul de teatru al ASTREI. Traseul parcurs era Bihorul, Sălajul, Sătmarul și Maramureșul.

Spectacolul a început cu muzică clasică, dar "ca să fim în nota auditorului a trebuit s-o întoarcem pe muzică națională de Iacob Mureșianu, Gheorghe Dima, Tiberiu Brediceanu", ce aveau strânse legături cu muzica populară.

"Ne-a întâmpinat pretutindeni, în orașele și în sate, cea mai inimoasă ospitalitate, Doamne ce primiri și găzduiri, ce mese și mai ales ce petreceri până în zori cu lăutari și jocuri românești, de ne scăpărau călcăiele în horele, sârbele și învărtitele zvăpăiate."

Apoi au poposit la conacul venerabilului român Gheorghe Pop de Băsești. "Ardealul românesc mă primea cu joc și cântec"¹⁶

În 20-22 aprilie 1912, Ana Voileanu este invitată în calitate de pianistă să participe la concertul dat cu ocazia "Jubileului de 50 de ani a societății Academice "Petru Maior" din Budapesta." (societate studențească română, înființată în anul 1862)

Festivitățile au avut loc sub patronajul unor înalte personalități: dr. Vasile Goldiș, Vasile Lucaciu, Iuliu Maniu, Victor Mihalyi de Apșa, Alexandru Mosconyi, Pop de Băsești - personalități marcate ale istoriei noastre naționale și membri ai "Asociației pentru literatura română și cultura poporului român" (ASTRA) Programele artistice au cuprins muzică cultă din repertoriul universal, dar și muzică românească, Ana Voileanu interpretând la pian "Preludii" și "Hora" din "Serata etnografică" de Tiberiu Brediceanu.

Luni, 22 aprilie 1912, la balul de seară s-au distribuit "Carnetele de dans" ce aveau o copertă cu motiv românesc, un șnur tricolor de care era prins un mic creion pentru a înscrie în carnețel partenerii de dans. Carnețelul cuprindea dansurile ce urmau să fie interpretate în prima parte a balului: Hora, Ardeleana, Vals, Romana I (dans de grup). În a doua parte a balului: Ardeleana, Sârba, Boston, Romana II. La miezul nopții s-a dansat Călușerul și Bătuta.

Ana Voileanu-Nicoară surprinde în memoriile sale și marile transformări culturale petrecute după Unirea din 1918.

Consiliul Dirigent al Transilvaniei, în 1919, la insistențele lui Tiberiu Brediceanu aprobă înființarea Operei Române din Cluj, primul director fiind Dimitrie Popovici-Bayrenth. Zaharia Bârsan devine primul director al teatrului Național, iar Gheorghe Dima, primul director al Conservatorului de Muzică și artă Dramatică din Cluj (devenit apoi Conservatorul Gheorghe Dima) iar Ana Voileanu este numită profesoară de pian la Conservatorul din Cluj.

Sub conducerea lui Gheorghe Dima, Conservatorul din Cluj a intrat pe un făgaș nou, interpretându-se muzică românească de Iacob Mureșianu, I. Vidu, Gheorghe Dima, ce valorificau frumusețea folclorului românesc. Ana Voileanu are meritul de-a fi prezentat în prime audiții, piesele românești din repertoriul lui: Drăgoi (Dansuri românești), Zeno Vancea, Sigismund Toduță, Grigore Ghidionescu (care erau de factură folclorică), Tiberiu Brediceanu, Muzicescu, Marțian Negrea.

Alături de pianista Veturia Ghibu, Ana Voileanu a dat concerte de muzică românească, având elemente folclorice și texte populare. Astfel, în 3 februarie 1923, în Sala Prefecturii din Cluj-Napoca, sub egida ASTREI, Ana Voileanu și Veturia Ghibu au interpretat la pian compoziții românești, pe teme folclorice: "Cântec poporal", "În pădure duce-m-aș" (text poporal), Jocuri Românești: "Dans românesc", "Hora", "Joc țărănesc", "Din țara moților", "Țarina".¹⁷

Tot sub egida ASTREI, în Sala Prefecturii Cluj, 1928, Ana Voileanu alături de Veturia Ghibu participă la primul concert de muzică românească contemporană, de inspirație folclorică, prezentându-se creațiile lui Augustin Bena, Gheorghe Dima, Marțian Negrea, Tiberiu Brediceanu, Iacob Mireșianu.¹⁸

Marele merit al Anei Voileanu a fost că pe lângă cunoașterea și interpretarea strălucită a muzicii universale - Bach și Brahms - a fost o admiratoare a muzicii românești, inspirate din folclor, prezentând creații în prime audiții. În concertul din 6 aprilie 1944, Ana Voileanu a interpretat la pian cântecele pe teme folclorice din repertoriul lui Gheorghe Dima, Sigismund Toduță. Memoriile sale cuprind și alte aspecte ale vieții culturale a Clujului. În 1953, la concertul dat în Sala mare a Casei Universitarilor s-au interpretat "Dansuri străvechi românești" de Ion Caioni (1629-1687) și "Dansuri românești din Ardeal în sec. al XVIII-lea", iar "Concertul din trecutul muzical al Transilvaniei" a cuprins și un cor din repertoriul primului cor sătesc român, înființat în

1857 în Chisătău (Banat), prezentându-se cântecele populare "Nevasta care iubește" și "Zis-a badea"¹⁹

În anii care au urmat și până în 1975 (când moare), Ana Voileanu-Nicoară s-a dedicat activității pedagogice și de critic muzical, în articolele sale punând în evidență frumusețea muzicii românești, clădită pe melosul popular. Cronicile sale muzicale au fost închinată activității lui Gheorghe Dima, Sabin Drăgoi, Marțian Negrea, Tiberiu Brediceanu, George Enescu, punând în evidență frumusețea muzicii românești clădită pe folclorul autentic.

În concluzie:

- Documentele aparținând fondului personal "Ana Voileanu-Nicoară" reînvie viața social-culturală a Brașovului, Sibiului, Clujului, Vienei, la sfârșitul sec. XIX și începutul sec. XX.

- Manuscrisul pianistei este o mărturie a eforturilor depuse pentru renașterea culturii naționale și ridicarea ei pe cele mai înalte culmi.

- Documentele fondului "Ana Voileanu-Nicoară" sunt un elogiu adus folclorului românesc, care și-a câștigat un loc de frunte în țară și peste hotare, prin măsură și echilibru, noblețe și simțire, năzuință și ideal, duiosie și dor românesc, prin bucuria stăpânită a pasului de joc și emoția în fața creației divine.

NOTE

¹ Arhivele Statului Cluj-Napoca, Fond "Ana Voileanu-Nicoară", dosar 22. pg.365

² Idem, pag. 104

³ Idem, pag. dosar 18, f.a. (colinde)

⁴ Idem, dosar 22, pag 17

⁵ Idem, dosar 44, pag 143

⁶ Idem, pag. 17

⁷ Idem, pag. 146

⁸ Idem, pag. 68

⁹ Idem, pag. 91

¹⁰ Idem, pag. 135

¹¹ Idem, pag. 135

¹² Idem, pag. 138

¹³ Idem, dosar 22, pag. 51

¹⁴ Idem, dosar 22, pag. 51

¹⁵ Idem, pag. 90

¹⁶ Idem, dosar 22, pag. 52

¹⁷ Idem, vol. II, dosar 23, pag. 227

¹⁸ Idem, vol. II, dosar 23, pag. 230

¹⁹ Idem, vol. II, pag. 244